

Ο ευρωπαϊκός δρόμος της Τουρκίας

ΤΑΞΙΔΙΑ
ΣΤΑ ΒΑΛΚΑΝΙΑ (4)

Ο σημερινός μας ταξιδιώτης δεν είναι δημοσιογράφος και οι εντυπώσεις του δεν έχουν τη μορφή ανταποκρίσεων. Είναι «διαπρεπής συνεργάτης και αντιπρόσωπος της Ελλάδος εις την βαλκανικήν διάσκεψιν της Κωνσταντινουπόλεως», τη δεύτερη από μια σειρά συναντήσεων που θεσμοθετήθηκαν με πρωτοβουλία του Αλ. Παπαναστασίου και της κυβέρνησης του Ελ. Βενιζέλου από το προηγούμενο έτος, με στόχο τη βαλκανική προσέγγιση. Ο γνωστός καθηγητής του Συνταγματικού Δικαίου Αλ. Σβώλος [Κρούσοβο 1892-Αθήνα(;) 1956] είναι ειδικότερα γνώστης των δομών της Οθωμανικής αυτοκρατορίας -σπούδασε νομικά στην Πόλη- όπως και εκείνων της νέας Τουρκίας. Γι' αυτό στο κείμενό του, από το οποίο θα παραθέσουμε αποσπάσματα, αντίθετα από τις πάμπολλες «περιγραφές, εντυπώσεις και άρθρα», «περί του νέου κράτους, της νέας κοινωνίας, της νέας νομοτοπίας, που ανέκυψαν από τα ερείπια της παλιάς Τουρκίας υπό την επίμονον ώθησιν του Μουσταφά Κεμάλ» και που δημοσιεύτηκαν στον ελληνικό και ξένο τύπο, παρουσιάζονται στο εισαγωγικό σημείωμα της εφημερίδας, ως «ολίγα και ουσιώδη και χαρακτηριστικά -αι 'μοιραία γραμμάϊ', κατά τον ορισμόν του Ράσκιν- της νέας εν Τουρκία πολιτικής, κοινωνικής και ηθικής καταστάσεως».

Η σημασία που παίρνουν σήμερα οι σκέψεις του ενημερωμένου και ευαίσθητου στα κοινωνικά ζητήματα Σβώλου, σχετικά με το σύνολο των μεταρρυθμίσεων στην Τουρκία (εκκοσμίκευση και εξευρωπαϊσμός/(εκ)συγχρονισμός, θέση της γυναίκας, θρησκεία, «δημοτική» τουρκική γλώσσα κ.λπ.), δεν είναι μικρότερη, αν θέλουμε να α-

ντιληφθούμε όχι μόνο την ιδιαίτερη πολιτική ισορροπία, στην οποία κατέληξε στο μεταξύ το κεμαλικό εγχείρημα της εκκοσμίκευσης της πολιτικής, αλλά κυρίως τη συγκρουσιακή σχέση ανάμεσα στις κυρίαρχες στρατιωτικο-οικονομικές δυνάμεις, που προέκυψαν στις

δεκαετίες που μεσολάβησαν, με εκείνες που αναπτύσσονται σήμερα μέσα στη διαδικασία της ολοκλήρωσης της ένωσης με την Ευρώπη. Μ' άλλα λόγια, όπως μπορεί κανείς σήμερα να διαπιστώσει, η πρόσφατη φάση του εξευρωπαϊσμού της Τουρκίας αποτελεί ένα εξαιρετικά πολύπλοκο κοινωνικο-οικονομικό και πολιτικο-ιδεολογικό φαινόμενο, για την κατανόηση του οποίου απαραίτητη είναι η συσχέτισή του με την «μοιραίαν διείσδυσιν του ξένου καπιταλισμού εις μίαν χώραν που έχει τόσην ανάγκην κεφαλαίου», όπως επισημαίνει ο Αλέξανδρος Σβώλος στο επόμενο φύλλο της ίδιας εφημερίδας. Ο σκεπτικισμός του Σβώλου, τότε, ότι η καπιταλιστική διείσδυση μπορούσε να απειλήσει την «τουρκικήν», όπως και τη «ρωσικήν επανάστασιν», με ενδεχόμενο την «επιθετικήν επιστροφήν του παρελθόντος, την νεκρανάστασιν», μπορεί στη σημερινή επίσης φάση του διεθνοποιημένου καπιταλισμού να τροφοδοτήσει, τηρουμένων των αναλογιών, συγκρίσεις, ερμηνείες και γενικεύσεις, σ' ότι αφορά και την πορεία της ίδιας της Ευρώπης.

Αγγελική Κωνσταντακοπούλου

Κωνσταντινούπολη, 1931

Οποιοι εγνώρισαν την παλαιάν Τουρκίαν, έστω και υπό το νεωτερίζον καθεστώς των Νεοτούρκων, είναι αδύνατον να μην καταπλαγή από τον εντελώς νέον ρυθμόν ζωής που παρουσιάζει η σημερινή Τουρκία, η Τουρκία της Άγκυρας και του Κεμάλ. Η αυστηρά απομονωμένη νέα πρωτεύουσα της Τουρκίας είναι αναχωρητήριο φανατικών οραματιστών που φοβούνται το μόλυσμα του παλιού κόσμου, του κόσμου που εσυμβόλιζεν επί του Βοσπόρου την θαμμένην τώρα αυτοκρατορίαν με το σκοτεινόν παρελθόν και την βραδείαν κατάρρευσιν [...]

Βέβαια ο προέχων χαρακτήρ του νέου καθεστώτος της Τουρκίας είναι ένας φλογερός εθνισμός, με βαθείαν αυτοπεποίθησιν και με ζωηράν ενατένισιν προς το μέλλον. Η έννοια της πατρίδος και του έθνους εκεντρίσθησαν εις την συνειδησιν των Τούρκων μόλις προ είκοσι ετών. Σήμερα έχουν κορυφωθεί και ανέδωσαν μίαν αληθινήν δημιουργίαν εις όλας τας εκδηλώσεις της κοινωνικής ζωής. Απετέλεσαν το πλαίσιον εντός του οποίου η τουρκική κοινωνία προσλαμβάνει νέον περιεχόμενον και κινείται με νέας μορφάς ζωής. Και μολονότι ο εθνισμός της νέας Τουρκίας απεκορυφώθη κυρίως χάρις εις την οξείαν σύγκρουσιν προς όσας δυνάμεις, κατά τα τελευταία χρόνια, εξήτησαν την μείωσιν του τουρκικού κράτους, εν τούτοις έχει φανατικώς αμυντικόν χαρακτήρα. Ο τουρκικός εθνισμός είναι συνειδητή προϋπόθεσις της αναπτύξεως νέου πολιτισμού εις την πλατυτάτην σημασίαν της λέξεως. Είναι απλή αφητηρία' αλλά δεν αποτελεί, κατά την αντίληψίν μου, το ουσιαστικώτερον χαρακτηριστικόν της νέας φυσιογνωμίας της Τουρκίας.

Ούτε ο εξευρωπαϊσμός, που είναι αισθητότατος εις όλας τας εκδηλώσεις της δημοσίας και της κοινωνικής ζωής, όσαι υποπίπτουν εις την αντίληψιν του επισκέπτου, μολονότι κάμνει μεγίστην εντύπωσιν, ούτε αυτός είναι το κύριον χαρακτηριστικόν της νέας τάξεως των πραγμάτων της Τουρκίας.

Αι μεγάλαι και, κατά την γνώμην μου, αι κύριαι, δυναμικής σημασίας, μεταβολαί της νέας Τουρκίας, εκείναι που δικαιολογούν και στηρίζουν την αντίληψιν ότι από την Άγκυραν εγεννήθη μία κοινωνική επανάστασις εις την Ανατολήν, είναι η νέα θέσις της γυναίκας μέσα εις την τουρκικήν κοινωνίαν και ο «λαϊκισμός» [= εκκοσμίκευσις].

Η νέα θέσις της γυναίκας από μακρυνά ταυτίζεται συνήθως με τας επιφανειακάς μεταβολάς που επεβλήθησαν εις την περιβολήν της και εις την εμφάνισιν της ή με την παραχώρησιν πολιτικών τινων δικαιωμάτων, η χρήσις των οποίων άλλωστε δεν είναι δυνατόν συντόμως να είναι γόνιμος ή καν ευρεία. Κατά βάθος όμως η μεταβολή δεν συνίσταται εις αυτά. Έχει πολύ μεγαλειτέραν σοβαρότητα. Διότι, αληθινά, μετά το παράδειγμα της ρωσικής επανάστασεως, πουθενά άλλου, εις την Ανατολήν τουλάχιστον, δεν εσπρώχθηκε η γυναίκα με μεγαλειτέραν επιμονήν και με μεγαλειτέραν ορμήν προς την θέσιν του νέου κοινωνικού παράγοντος, όσον εις την νέαν Τουρκίαν. Η νέα Τουρκία επιζητεί προγραμματικώς την δημιουργίαν νέας γενεάς πολιτών. Και διά την προσπάθειαν αυτήν κατασκευάζει μίαν στερεάν βάσιν διά της δημιουργίας του τύπου της νέας γυναίκας, η οποία είναι άτομον και μέλος της κοινωνίας.

Εις την έξω του σπιτιού εργασίαν, εις την πολιτικήν, εις το κόμμα, εις το πανεπιστήμιον, εις την τέχνην, εις τα σπορ, εις τας κοινωνικάς οργανώσεις, εις αυτήν ακόμη την σύνθεσιν ωρισμένων δικαστηρίων, η συμμετοχή των γυναικών συμβολίζει τόσον περισσότερον το κατ' εξοχήν νέον και πρωτότυπον στοιχείον του κοινωνικού ρυθμού της νέας Τουρκίας, όσο μόλις μισή γενεά ή και λιγώτερο μας χωρίζει από την εποχήν της πολυγαμίας, του καφασιού και του φερετζέ. Και ως προφητεία ακόμη η μεταμόρφωσις της γυναίκας της Τουρκίας θα επερνούσε χλευαστικά απαρατήρητη προ είκοσι μόλις ετών. Σήμερα το κορίτσι που

σπουδάζει δίπλα στο αγόρι, γυρίζοντας στο σπίτι του -όπως μου έλεγε επιγραμματικά ένας Τούρκος καθηγητής- είναι η ζωντανή προπαγάνδα των νέων ιδεών διά την περασμένην γενεάν, την οποίαν σιγά-σιγά αποπλίζει. Και αξίζει να σημειωθεί ότι μόνον εις την νομικήν σχολήν της Κωνσταντινουπόλεως ενεγράφησαν εφέτος εις το πρώτον έτος 50 φοιτήτρια.

Το δεύτερον, βαθείας και δυναμικής σημασίας χαρακτηριστικόν της τουρκικής μεταμορφώσεως, είναι η ριζική χειραφέτησις από της θρησκείας, ο «λαϊκισμός». Η νέα Τουρκία είναι άθρησκος, όχι μόνον υπό την έννοιαν ότι το πολίτευμά της δεν αναγνωρίζει επίσημον θρησκείαν, αλλά πολύ πλέον τούτου, υπό την άποψιν ότι η όλη πολιτική της αντιτίθεται πραγματικά και επίμονα προς κάθε μυστικιστικήν επίδρασιν επί των μαζών, από του Ισλάμ μέχρι της μασονίας. Από τον τεράστιον εκείνον πλόκαμον που έπνιγε την συνειδησιν της παλαιάς Τουρκίας με την καταχιά του θρησκευτισμού, τίποτε δεν απομένει όρθιον, τουλάχιστον εις την επιφάνειαν. Εις τα τζαμία δεν θα ιδήτε να προσεύχονται παρά μόνον τα κουρέλια της ζωής. Ο μεντρεσές, ο τεκές, τα διάφορα θρησκευτικά τάγματα των οραματιστών δεν έχουν πλέον θέσιν υπό την ανοχήν του νέου κράτους. Τουναντίον εις όλα τα κέντρα, όπου σφρηηλατείται η συνειδησις της νέας γενεάς -σχολεία, πολιτικά οργανώσεις, διδασκαλεία των τεχνών- καταβάλλεται προγραμματική προσπάθεια διά να ριζώση το νέον ιδανικόν του «λαϊκού κράτους». Ίσως μάλιστα εις την σειράν των συμπτωμάτων που μαρτυρούν την προς την θρησκείαν αδιαφορίαν της νέας Τουρκίας ημπορεί να καταταχθή και η απόφασις της τουρκικής κυβερνήσεως όπως επιτρέψη την απαλλαγήν του εσωτερικού του τζαμιού της Αγίας Σοφίας από τας προσθήκας που κρύβουν εκδηλώσεις της βυζαντινής τέχνης.

Η θέσις αυτή του κράτους απέναντι της θρησκείας είναι τόσω μάλλον χαρακτηριστική, όσο δεν ημπορεί καν να καταβληθή με το επιχείρημα που συνήθως επαναλαμβάνεται διά την αντίστοιχον πολιτικήν της Ρωσίας -με το επιχείρημα δηλαδή ότι οι κυβερνώντες σήμερα το κράτος είναι αλλόθρησκοι. Οι διευθύνοντες την Τουρκίαν κατά το διάστημα της μεταμορφώσεως της ήσαν και τυπικώς είναι Μουσουλμάνοι. Αλλ' αντελήφθησαν ότι η κατάλυσις της αυτοκρατορίας και η δημιουργία νέου κράτους με νέον πολιτισμόν θα ήσαν αδύνατα εγχειρήματα χωρίς την παράλληλον κατάργησιν της προνομιακής θέσεως της θρησκείας και του μυστικισμού, ο οποίος ετροφοδοτείτο απ' αυτήν διά ν' αποκοιμίξη τον νέον πολίτην.

Ο χωρισμός της νέας Τουρκίας από το παρελθόν της είναι απόλυτος, και κατά το πρόγραμμα του νέου κράτους, αγεφύρωτος. Τον χωρισμόν αυτόν υποβοηθεί και η γλωσσική μεταβολή που αποτελεί το τρίτον, κατά την γνώμην μου, κύριον της δυναμικής σημασίας χαρακτηριστικόν της τουρκικής μεταβολής. Αληθινά' μία από τας πλέον ενδιαφερούσας πλευράς του λαϊκοεθνικού ιδανικού που πραγματοποιεί η νέα Τουρκία είναι η ανύψωσις της ομιλουμένης τουρκικής εις μοναδικήν εθνικήν γλώσσαν και εις γλώσσαν του κράτους. Το δημοτικιστικόν κίνημα της Τουρκίας είχεν αρχίσει με κάποιαν δειλίαν από της εποχής των Νεοτούρκων. Ησθάνοντο και εκείνοι ότι ένας λαός που ανέπνεε πνευματικά διά μέσου της αραβικής και της περσικής και περιφρονούσε την ιδικήν του γλώσσα, δεν ημπορούσε ν' αποτελέση έθνος με ιδικήν του ζωήν και με ιδικάς του κατακτήσεις πολιτισμού. Αλλά θα ήτο αδύνατον το κίνημα αυτό να επικρατήση συνολικώτερα, εφ' όσον δεν εξουδετερώνετο η θρησκευτική κυριαρχία, η οποία είχεν όργανόν της ακριβώς τας ξένας προς τον τουρκικόν λαόν γλώσσας. [...]